

Anna Perlińska

Archiwum NOT w Bydgoszczy i Bydgoskiej Rady Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych

W II Rzeczypospolitej kadra inżyniersko-techniczna Bydgoszczy zrzeszona była w Stowarzyszeniu Techników Polskich (STP), działającym w latach 1921-1939. Główne zadanie STP stanowiła integracja inżynierów i techników w ich pracy zawodowej, naukowej oraz społecznej. Dużą wagę przywiązywano także do utrzymywania kontaktów towarzyskich.¹

Wybuch II wojny światowej przerwał działalność STP. Po zawierusze wojennej, dnia 12 sierpnia 1945 r., odbył się w Bydgoszczy I Zjazd Inżynierów i Techników, na którym reaktywowano pod zmienioną nazwą Stowarzyszenie Techników w Bydgoszczy.

Pod naciskiem Zarządu Głównego Naczelnej Organizacji Technicznej z Warszawy zorganizowano 5 października 1946 r. w Bydgoszczy ponowny zjazd przewodniczących branżowych stowarzyszeń, na którym podjęto uchwałę o powołaniu Pomorskiej Organizacji Technicznej jako Oddziału NOT na Pomorze, niezależnie od istniejącego już Stowarzyszenia Techników. W dniu 18 grudnia 1946 r. na zebraniu Zarządu Pomorskiej Organizacji Technicznej uchwalono likwidację Stowarzyszenia Techników w Bydgoszczy. Pomorska Organizacja Techniczna w Bydgoszczy oparła swoją działalność na statucie uchwalonym na I Walnym Zjeździe Delegatów NOT w Warszawie w dniu 12 kwietnia 1947 r. Statut określił cele i zadania organizacji. Zobowiązywały one do zespolenia wysiłków w pracy nad rozwojem techniki, popierania wynalazczości i inicjatywy we wszystkich dziedzinach gospodarki narodowej oraz dążenia do podniesienia etyki i poczucia godności zawodowej. W tym okresie struktura organizacyjna NOT wraz ze Stowarzyszeniami Naukowo-Technicznymi (SNT) była jedyną, jaka obowiązywała w Polsce. Zmiany organizacyjne na szczeblu centralnym powodowały zmiany w ogniwach terenowych. Zgodnie z nowym statutem NOT, uchwalonym na IV Walnym Zjeździe Delegatów NOT, powołane zostały Wojewódzkie Komitety Porozumiewawcze, które zamiast Oddziałów NOT przejęły rolę federacji stowarzyszeń naukowo-technicznych. Wojewódzki Komitet Porozumiewawczy NOT w Bydgoszczy działał w okresie 1959-1965.

W 1966 r. przemianowano Wojewódzkie Komitety Porozumiewawcze NOT na Wojewódzkie Oddziały NOT, które prowadziły działalność do 1976 r., tj. do dnia powołania Rady Oddziału Wojewódzkiego NOT. W Bydgoszczy Radę Wojewódzką NOT wybrano na Wojewódzkiej Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej w dniu 20 października 1976 r.

W 1975 r., w związku z nowym podziałem administracyjnym kraju, przekształcono Oddziały Rejonowe w Toruniu i we Włocławku w samodzielne oddziały wojewódzkie. Im też przekazano odnośne materiały archiwalne znajdujące się w archiwum bydgoskiego oddziału NOT.

Po 1989 r. nastąpiły dalsze zmiany w strukturze organizacyjnej NOT przez dostosowanie działalności federacji do zachodzącej w Polsce transformacji polityczno-gospodarczej. Uchwalone po 1990 r. nowe statuty, które eksponują w większym niż dotychczas zakresie federacyjność i samodzielność, stworzyły możliwość uzyskania osobowości prawnej. Posiadając osobowość prawną Federacja SNT, jako stowarzyszenie, może zakładać spółki z innymi podmiotami, wnosząc do nich swój majątek. Z punktu formalno-prawnego stało się to możliwe i w Bydgoszczy.

Dnia 2 grudnia 1991 r. utworzono Bydgoski Dom Technika Spółka z o.o., który się samofinansuje, a z osiągniętych zysków dotuje Bydgoską Radę Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych (BRFSNT) oraz między innymi bibliotekę działającą w ramach Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej i Promocji. Akta wyżej omówionych jednostek organizacyjnych tworzą zasób bydgoskiego archiwum NOT.

W szczególności są to materiały archiwalne: Stowarzyszenia Techników Polskich, Rady Wojewódzkiej NOT w Bydgoszczy z jej transformacjami organizacyjnymi, Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, Bydgoskiego Domu Technika Spółka z o.o. i Bydgoskiej Rady Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych (BRFSNT).

Bydgoskie archiwum NOT mieści się w pomieszczeniach piwnicznych budynku Bydgoskiego Domu Technika Spółka z o.o. w Bydgoszczy przy ul. Rumińskiego 6. Zajmuje lokal o powierzchni 128 m², wyposażony w tradycyjne regały metalowe, o łącznym metrażu 380 m.b. półek, i 7 regałów drewnianych. W lokalu archiwum wydzielona jest część biurowa oraz odpowiednie lokum na gromadzenie dokumentacji niearchiwalnej, przeznaczonej na makulaturę.

Warunki, w jakich przechowuje się zasób archiwalny, są na ogół dobre. Pomieszczenia, chociaż piwniczne, są suche. Gmach, w którym się mieści archiwum, zbudowano w latach siedemdziesiątych XX wieku i oddano do użytku 14 lutego 1974 r. Z zachowanej dokumentacji projektowo-kosztorysowej wynika, że główny projektant, mgr inż. architekt Stefan Klajbor, celowo usytuował pomieszczenia archiwalne w dolnych kondygnacjach, podobnie jak graniczący z nimi magazyn biblioteczny Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej i Promocji. Lokale są bez okien, wyposażone jedynie w oświetlenie jarzeniowe, odpowiednio zabezpieczone przed kradzieżą i dostępem osób postronnych oraz pożarem. W budynku jest zamontowane urządzenie automatycznej sygnalizacji pożaru.

W latach 1945-1974 bydgoski oddział NOT miał swoją siedzibę przy ul. Marchlewskiego 5 (obecnie Stary Port), gdzie na cele archiwalne przeznaczony był na II piętrze tylko jeden pokój o powierzchni 30 m². W tym czasie w strukturze organizacyjnej NOT archiwum znalazło się w Dziale Administracyjnym i podlegało jego kierownikowi lub głównemu księgowemu. Okresowo zatrudniano do prowadzenia archiwum pracowników ze średnim wykształceniem, ale bez przeszkolenia archiwalnego. Istniał i taki czas, że w ogóle nie było archiwisty, a pracownicy NOT, w myśl zasady „dbajmy wszyscy o porządek”, bez jakiegokolwiek ewidencji składali na półki akta niepotrzebne do bieżącego urzędowania.

Jak wynika z protokołów wizytacji² przeprowadzonych przez państwową służbę archiwalną powstało przemieszanie akt i wyłoniły się trudności przy korzystaniu z nich. Potrzeby własne i pomoc ze strony Archiwum Państwowego przyczyniły się do tego, że zasób archiwalny został uporządkowany. Prace porządkowo-ewidencyjne wykonali w latach 1976-1980 pracownicy Spółdzielni Inwalidów „Odrodzenie” z Torunia pod nadzorem metodycz-

nym archiwisty z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Uporządkowane i zewidencjonowane na spisach zdawczo-odbiorczych zostały akta z lat 1945-1973.

W 1984 r. zatrudniono wykwalifikowanego archiwistę, który prowadzi archiwum NOT do chwili bieżącej. Słusznie też zmieniono w strukturze organizacyjnej NOT miejsce archiwum. Działa ono w ramach Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej i Promocji BDT Spółka z o.o.

Akta są na bieżąco porządkowane i ewidencjonowane, a tym samym udostępniane nie tylko dla potrzeb pracowników, ale i do celów naukowo-badawczych. Rok po roku brakowana jest przeterminowana dokumentacja niearchiwalna i przekazywana na makulaturę. Archiwum NOT cieszy się zrozumieniem dla swoich poczynań ze strony Zarządu Spółki, a zwłaszcza jej prezesa – mgr. Witolda Szyłmana. Najlepszym dowodem jest stanowisko Zarządu przedstawione w opracowanych w 1999 r. materiałach na Zgromadzenie Wspólników pt. „Stanowisko Zarządu w sprawie podniesienia standardu Domu Technika w Bydgoszczy”. W tym elaboracie, który stanowi plan modernizacji Domu Technika w najbliższych kilku latach, jest przewidziana modernizacja archiwum. Ma ona polegać na wyposażeniu archiwum w mechanicznie lub elektronicznie sterowane regały oraz skomputeryzowaniu zasobu archiwalnego.

Zasób archiwalny bydgoskiego oddziału NOT tworzą akta następujących jednostek organizacyjnych:

1. Kolekcja – Stowarzyszenie Techników Polskich w Bydgoszczy, 1921-1939 – 18 jednostek archiwalnych
2. Rada Oddziału Wojewódzkiego Naczelnej Organizacji Technicznej w Bydgoszczy ze wszelkimi jej reorganizacjami, 1945-1990 – 2.198 j.a.
3. Bydgoska Rada Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych w Bydgoszczy, 1991-1997 – 169 j.a.
4. Grupa akt Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych:
 - Stowarzyszenie Architektów Polskich Oddział w Bydgoszczy, 1971 r. – 1 j.a.
 - Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa w Bydgoszczy, 1949-1989 – 230 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego w Bydgoszczy, 1959-1989 – 236 j.a.
 - Stowarzyszenie Elektryków Polskich w Bydgoszczy, 1958-1987 – 158 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Materiałów Budowlanych w Bydgoszczy, 1964-1990 – 150 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Mechaników Polskich w Bydgoszczy, 1958-1997 – 539 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Komunikacji w Bydgoszczy, 1951-1989 – 203 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa w Bydgoszczy, 1960-1996 – 55 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Ogrodnictwa w Bydgoszczy, 1957-1995 – 36 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Odlewników Polskich w Bydgoszczy, 1960-1976 – 19 j.a.

- Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego w Bydgoszczy, 1959-1990 – 87 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Rolnictwa w Bydgoszczy, 1955-1990 – 444 j.a.
 - Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych w Bydgoszczy, 1961-1997 – 343 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Włókienników Polskich w Bydgoszczy, 1953-1993 – 70 j.a.
 - Stowarzyszenie Techników Cukrowników Oddział w Toruniu, 1961 – 1 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Wodno-Melioracyjnych w Toruniu, 1962-1972 – 2 j.a.
 - Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego we Włocławku, 1961-1975 – 4 j.a.
5. NOT – Komitet Miejski w Inowrocławiu, 1964-1981 – 80 j.a.
 6. NOT – Komitet Miejski w Chojnicach, 1974-1990 – 10 j.a.
 7. Międzystowarzyszeniowy Klub Seniorów NOT w Bydgoszczy, 1968-1997 – 55 j.a.
 8. Komitet Zjazdu Absolwentów Wydziału Mechanicznego ATR w Bydgoszczy, 1985-1986 – 11 j.a.
 9. Wojewódzki Klub Techniki i Racjonalizacji w Bydgoszczy, 1973-1995 – 288 j.a.

Wg stanu na dzień 31 grudnia 1999 r., łącznie w archiwum oddziału NOT w Bydgoszczy przechowuje się 5.408 j.a. materiałów archiwalnych, nie licząc akt osobowych pracowników NOT, dokumentacji płacowej, obszernej kartoteki imiennej członków wymienionych powyżej Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych i nieprzeterminowanej dokumentacji niearchiwalnej.

ad. 1) Kolekcja Stowarzyszenia Techników Polskich w Bydgoszczy powstała z darowizn, jakie przekazali do archiwum NOT byli członkowie tego Stowarzyszenia, np. inż. Jakub Raciniewski czy inż. architekt Alfons Licznerski. Podstawowe materiały STP w Bydgoszczy uległy zniszczeniu podczas II wojny światowej.

Zawartość tematyczna kolekcji STP jest różnorodna. Do najcenniejszych materiałów można zaliczyć następujące drukowane statuty:

- Statut Stowarzyszenia Techników Polskich w Bydgoszczy, zatwierdzony w Bydgoszczy 19 grudnia 1929 r.
- Statut Naczelnej Organizacji Inżynierów Rzeczypospolitej Polskiej z 1935 r.
- Statut Związku Polskich Inżynierów Budowlanych z 19 kwietnia 1938 r.

Następnie 2 fotografie członków STP w Bydgoszczy częściowo rozpoznanych przez inż. J. Raciniewskiego. Nieprzemijającą wartość ma komplet czasopisma (zeszyt 1-10) pt. „Pomorskie Wiadomości Techniczne”, wydawanego w Bydgoszczy przez STP.³ Poświęcone ono było sprawom techniki i zagadnieniom gospodarczym Pomorza, a zwłaszcza Bydgoszczy. Ogłaszano w nim również komunikaty z życia SNT działających w regionie, a także przegląd najnowszych pozycji bibliograficznych z dziedziny techniki i ekonomii.

Wśród autorów artykułów występuje cała plejada miejscowych inżynierów: Edward Tubielewicz⁴, Stanisław Tychoniewicz⁵, Piotr Lisiecki⁶, Czesław Sadowski⁷, Jerzy Chołodziński⁸ i wielu innych.

Badacz ruchu stowarzyszeniowego znajdzie też w kolekcji STP drukowane „Sprawozdanie z działalności Polskiego Związku Inżynierów Budowlanych za okres od 16 lu-

tego 1936 r. do 15 sierpnia 1937 r.”, Warszawa 1937, s. 56 oraz dwa numery organu Związku Polskich Inżynierów Budowlanych pt. „Inżynieria i Budownictwo” nr 4 z 1938 r. i 1939 r.

W kolekcji STP znajdują się też unikalne materiały z Pierwszego Polskiego Kongresu Inżynierów, który odbył się we Lwowie w dniach 12-14 września 1937 r. Zgromadził około 2000 inżynierów na 3152 zarejestrowanych w kartotece Naczelnej Organizacji Inżynierskiej Rzeczypospolitej Polskiej (NOI) w Warszawie.⁹ Kongres, połączony z obchodami 60-lecia działalności Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie, przebiegał pod hasłem „Mobilizacji twórczej energii dla uniezależnienia gospodarczego Polski”. Protektorat nad Kongresem sprawował prezydent Rzeczypospolitej Polskiej prof. dr inż. Ignacy Mościcki i marszałek Polski Edward Śmigły Rydz.

Zachowały się dwie drukowane pozycje dotyczące Kongresu, a stanowiące załączniki do karty uczestnictwa nr 327, należącej do Stanisława Pałczyńskiego z Brodnicy. Pierwsza pozycja to „Przewodnik Kongresowy”, wydany przez Komitet Organizacyjny Kongresu liczący 84 strony drukowane. Drugą pozycję stanowi publikacja Komitetu Organizacyjnego Kongresu pt. „Skróty referatów” (256 s.). Obszerny „Przewodnik Kongresowy” obok aktualnych informacji dla uczestników zawiera szczegółowy program Kongresu, regulamin obrad w sekcjach¹⁰, spis referatów wg sekcji oraz składy imienne komitetów działających na Kongresie:

- Komitet Honorowy Kongresu – przewodniczący Prezes Rady Ministrów generał dywizji dr Felicjan Sławoj-Składkowski
- Komitet Organizacyjny – przewodniczył inż. Albert Dijakiewicz
- Komitet Jubileuszowy Polskiego Towarzystwa Politechnicznego – przewodniczył profesor dr inż. Stanisław Rybicki, Prezes Honorowy PTP we Lwowie.

Druga pozycja wydawnicza obejmuje obszernie skróty 70 referatów wygłoszonych na Kongresie w 8 sekcjach. „Skróty referatów” otrzymał każdy uczestnik Kongresu, aby mógł się przygotować do udziału w dyskusji.

Kongres był doniosłym i niebywałym wydarzeniem w życiu naukowym i kulturalnym Polski dwudziestolecia międzywojennego. Unaoczniał społeczeństwu kluczową rolę inżyniera w działaniach społeczno-gospodarczych państwa, „podkreślając jego rolę służebną wobec gospodarki narodowej”.

ad. 2) Materiały do działalności Rady Wojewódzkiej NOT w Bydgoszczy z okresu 1945-1990 zachowały się prawie w komplecie.

Ilustrują one w pełni strukturę organizacyjną bydgoskiego oddziału NOT i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych. Kompletny jest zbiór normatywów własnych, statutów i regulaminów organizacyjnych, protokołów posiedzeń Prezydium i plenarnych oraz konferencji sprawozdawczo-wyborczych. W pełni zachowały się sprawozdania z działalności, przy czym większość z nich jest drukowana.¹¹ Nie ma żadnych braków w dokumentacji planistycznej i sprawozdawczo-statystycznej.

Obszerne są akta dotyczące Kongresów Techników Polskich, a zwłaszcza spotkań i dyskusji przedkongresowych. Na tych zebraniach inżynierowie i technicy województwa bydgoskiego uzgadniali swoje poglądy i ustalali kierunki działania w różnych, wzajemnie powiązanych, dziedzinach postępu technicznego oraz rozwiązywania problemów społecznych i gospodarczych kraju.

Kolejną ważną grupę akt stanowią materiały współpracy NOT z jednostkami administracji państwowej i gospodarczej oraz z różnymi Zjednoczeniami, których dyrektorzy należeli do aktywnych działaczy NOT i SNT.

Doskonalenie i doksztalcanie kadry technicznej było i jest jednym z najważniejszych zadań NOT-u. Początkowo całokształt zagadnień szkoleniowych był skoncentrowany w międzystowarzyszeniowym Ośrodku Metodyczno-Szkoleniowym NOT, który powstał w 1961 r. jako pierwszy w Polsce. Obecnie działa jako Ośrodek Doskonalenia Kadr Technicznych.

Przekazana przez tę jednostkę organizacyjną dokumentacja dotyczy problemów związanych z systematycznym doszkalaniami kadry technicznej i pracowniczej. Zachowana dokumentacja obrazuje tematykę szkoleń, statystykę odbytych kursów i przeszkolonych uczestników oraz zawiera bogaty zestaw programów szkoleń i materiały z konferencji oraz sympozjów poświęconych problematyce doksztalcania.

Działalność kulturalno-oświatowa i popularyzacja wiedzy technicznej realizowana przez bydgoski oddział NOT nierozzerwalnie związana była z Klubem Technika. W klubowej kawiarni ogniskowało się życie kulturalne i towarzyskie zrzeszonej w NOT-SNT kadry technicznej. Tu się odbywały spotkania, turnieje, koncerty, recitale, tu wygłaszano różne prelekcje i odczyty. Z tej działalności pozostała w archiwum NOT spora ilość dokumentacji.

Najcenniejszą pozycję stanowi „Księga pamiątkowa Klubu Technika w Bydgoszczy” z lat 1964-1985 (sygn. 8/72). Znajdują się w niej zdjęcia i wpisy ciekawych i znanych osób, które w ramach spotkań gościły w Klubie: prof. dr. Tadeusza Kotarbińskiego, Hanki Bielickiej, Bogumiła Kobieli, Bogdana Łazuki, Mieczysława Fogga, warszawskiego taksówkarza – Jaremy Stępowskiego, sołtysa Kierdziolka – Jerzego Ofierskiego i wielu innych. Jak wynika z materiałów, niezapomniane wrażenie pozostawił występ wrocławskiego kabaretu W. Dzieduszyckiego z programem „Dymek z papierosa”, jak i spotkanie ze Stanisławem Mikulskim, które, jak odnotowano w sprawozdaniu, „odbyło się w sali nabitej do granic możliwości”.¹²

Popularyzacji wiedzy technicznej służyły „Bydgoskie Dni Techniki”, które od 1956 r. rokrocznie organizował bydgoski oddział NOT. Były one zawsze okazją do eksponowania osiągnięć i dorobku kadry technicznej oraz prezentowania społeczeństwu różnorodnych kierunków działania NOT i SNT. Towarzyszyły im liczne imprezy, takie jak: wystawy, odczyty, konferencje – seminaria – sympozja, pokazy, spotkania, giełdy racjonalizatorskie, konkursy czy „dni otwarte fabryk”. Punktem zasadniczym w „Bydgoskich Dniach Techniki” było i jest przyznawanie inżynierom i technikom nagród i wyróżnień za wybitne osiągnięcia w dziedzinie techniki. Tematycznie związane były z hasłami, które ustalały organizacje techniczne, konkretyzując cele, jakie zamierzały osiągnąć poprzez propagowanie „Bydgoskich Dni Techniki”.

Przyjęcie motywu przewodniego służyło prezentacji dorobku społeczno-gospodarczego regionu i na tym tle osiągnięć kadry technicznej.

Dokumentacja 33 „Bydgoskich Dni Techniki”, jakie odbyły się od 1967 r. do chwili bieżącej, jest kompletna i bogata. W pełni obrazuje te wszystkie formy działania, które wymieniono powyżej. Zachowały się programy imprez, wykazy przyznawanych nagród, materiały z sesji, konferencji i konkursów, akta Zespołu ds. Przyznawania Nagród, wycinki prasowe, drukowane „Informatory” z lat 1979-1982 i 1987 r., zaproszenia, plakaty, plakietki czy teksty audycji telewizyjnych lub radiowych.

Popularyzacji wiedzy technicznej służyła też Wojewódzka Komisja Upowszechniania Książki i Prasy Technicznej, która działała przy bydgoskim oddziale NOT w okresie 1962–1987. Współpracowała z miejscowymi bibliotekami, „Domem Książki” oraz lokalnymi dziennikarzami. Głównym jej zadaniem była popularyzacja czytelnictwa prasy i książki technicznej w zakładach, w szkołach i wśród mieszkańców Bydgoszczy. Zgromadzona w archiwum NOT dokumentacja pozwala badaczowi opracować szkic na temat działalności tej Komisji. Podobnie w stanie prawie kompletnym zachowała się dokumentacja biblioteki NOT i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej i Promocji (OINTE), w ramach którego działa biblioteka.

Z różnorodnej działalności OINTE w zasobie archiwum NOT zachowane są materiały organizacyjne, planistyczne i sprawozdawczo-statystyczne, a także ilustrujące współpracę z zakładowymi ośrodkami informacji naukowo-technicznej i bibliotekami technicznymi województwa bydgoskiego. Są akta szkoleń, jakie organizował Ośrodek, oraz bogaty zbiór dokumentacji z różnych konferencji i sympozjów, jakie odbyły się z inicjatywy OINTE.

Szczególnie wartościowy jest zestaw maszynopisów referatów i opracowań wygłoszonych na tych konferencjach, jak np.: „Zagadnienie informacji bibliotek i czytelnictwa fachowego w pracy SNT” czy „Rola informacji naukowo-technicznej w pracy inżyniera”.¹³ Niektóre z nich nie straciły swojej aktualności.

Na podkreślenie zasługują akta współpracy z bibliotekami technicznymi i zakładowymi ośrodkami naukowo-technicznymi. Zachowały się kartoteki rejestracyjne bibliotek, odtwarzające ich ówczesny stan oraz szczegółowe arkusze inwentaryzacyjne zakładowych ośrodków informacji naukowo-technicznej działających w przedsiębiorstwach przemysłowych województwa bydgoskiego. Tym większa ich wartość, bo gros tych materiałów uległo zniszczeniu podczas likwidacji zakładów.

OINTE prowadził również działalność wydawniczą. Obok publikacji pomocy bibliotecznych, jak: wykazy poradników, słowników, encyklopedii, wydawnictw ciągłych itp., w latach 1978–1982 wydawał „Informator OINTE-OW NOT”, redagowany przez kierownika Ośrodka mgr Joannę Buszkowską przy współudziale Komitetu NOT ds. INTE i Bibliotek. Wszystkie archiwalne egzemplarze Informatora (15 numerów) jak i 3 numery „Biuletynu Informacyjnego” (1967/1968) zachowały się w zasobie archiwum NOT. Informator przeznaczony był dla zakładowych ośrodków informacji naukowo-technicznej, w stosunku do których NOT sprawowała funkcję społecznego koordynatora.

Pod względem treści każdy numer Informatora zawiera: artykuł problemowy, informacje o działalności zakładowego ośrodka informacji naukowo-technicznej, krótką notkę nt. prac Komitetu ds. INTE i Bibliotek OW NOT, spis wydawnictw własnych zakładowych ośrodków informacji naukowo-technicznej województwa bydgoskiego, wykaz nabytków biblioteki OINTE przy OW NOT oraz komunikaty.

Dzisiaj, z perspektywy czasu, trzeba przyznać, że cenne stały się informacje opublikowane w Informatorze takich zakładów, jak: „Famor”, ZNTK, „Inwestprojekt”, „Belma”, „Telkom-Telfa”, „Stomil”, „Organika-Zachem”.

Są to może jedyne materiały o tych zakładowych ośrodkach informacji naukowo-technicznej, których działalność informacyjna uległa uszczupleniu lub została zlikwidowana, podobnie jak niektóre z tych zakładów. Nie tylko OINTE prowadził działalność wydawniczą, ale także Rada Wojewódzka NOT i SNT.

Przed wszystkim opublikowane zostały materiały pokonferencyjne. W omawianym okresie, tj. do 1990 r., wydano 200 tomów takich pozycji. Autorami ich są pracownicy nauki i techniki. Egzemplarze archiwalne w większości znajdują się w zasobie archiwum NOT. Działalnością wydawniczą objęte były materiały dotyczące działania bydgoskiego oddziału NOT.

Wymieniając drukowane sprawozdania z działalności NOT, do tego typu publikacji zaliczyć należy „Informator NOT OW Bydgoszcz”, który ukazywał się w latach 1967-1989. Komplet, tj. 188 numerów tego czasopisma, zachował się w zasobie archiwum bydgoskiego oddziału NOT. „Informator OW NOT” był czasopismem rozpowszechnianym w regionie. Docierał do kół zakładowych SNT, popularyzując osiągnięcia nauki i techniki oraz szeroko informując o życiu bydgoskiej organizacji technicznej.

W archiwum NOT obok „Informatora OW NOT” znajdują się też egzemplarze archiwalne Informatorów wydawanych przez niektóre SNT, m.in.: Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych w Bydgoszczy, Stowarzyszenie Inżynierów Mechaników Polskich w Bydgoszczy, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Komunikacji w Bydgoszczy.

Rada Wojewódzka NOT w Bydgoszczy, szukając źródeł samofinansowania, m.in. wprowadziła do swoich zadań działalność gospodarczą. W tym celu powołano przy końcu 1970 r. Zespół Tłumaczy Tekstów Technicznych przy ówczesnym Oddziale Wojewódzkim NOT w Bydgoszczy. Powołanie Zespołu zbiegło się z ogromnym zapotrzebowaniem na prace tłumaczeniowe w zakładach przemysłowych województwa bydgoskiego. W kwietniu 1975 r. Zespół Tłumaczy przekształcony został w Zespół Usług Technicznych, obejmujący poza tłumaczeniami tekstów odrębny obszar działalności, m.in.: usługi techniczne w pełnym zakresie branżowym (projekty techniczne, ekspertyzy, nadzory, wyceny), prace z zakresu mechaniki pojazdowej czy rzecznictwo patentowe.

ZUT przekazał do archiwum NOT pokaźną ilość materiałów archiwalnych z lat 1971-1990 (151 j.a.). Obok stosunkowo dobrze zachowanych i obszernych materiałów organizacyjnych (instrukcji, regulaminów, wytycznych, zarządzeń), kompletu rocznych analiz i informacji z działalności, protokołów posiedzeń Rady Usług ZUT, imiennych wykazów zaprzysiężonych tłumaczy i rzeczoznawców oraz ich akt osobowych, są i publikacje wydawane przez ZUT. Wymienię tylko niektóre z nich, np.: „Informator tłumacza tekstów technicznych” (1979) czy „Wskazówki dla tłumaczy tekstów technicznych” (1976).

Wartościowe są dwie monografie ZUT przechowywane w archiwum NOT, które oparte są na źródłach archiwalnych i zawierają pełną informację o wielokierunkowej działalności bydgoskiego ZUT.¹⁴

Dokumentacja administracyjno-techniczna, która powstaje w wyniku realizacji zleceń, w 97 proc. stanowi dokumentację niearchiwalną o kwalifikacji B5, a tylko 13 proc. oceniane jest jako akta kat. A. Do nich zalicza się tę dokumentację, która ma wartość badawczą i historyczną, pokazując nowe, postępowe rozwiązania techniczne lub technologiczne czy stanowiąc cenny materiał poznawczy dla mieszkańców regionu, np. koncepcja ekspozycji ogrodu fauny polskiej na terenie Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku w Myślęcinku (1979) czy dokumentacja uzasadniająca konieczność utworzenia Tucholskiego Parku Krajobrazowego (1980) lub inwentaryzacja zieleni zabytkowego parku krajobrazowego w Ostromecku, opracowana w 1984 r. przez dr. Franciszka Klimasa. Staralam się przedstawić problematykę akt przechowywanych w archiwum NOT, pokazując

jej złożoność i różnorodność, zwłaszcza w zespole akt Rady Wojewódzkiej NOT. Podkreśliłam wyjątkową kompletność dokumentacji, co może zachęcać do prowadzenia badań nad dziejami organizacji technicznej naszego regionu.

ad. 3) W 1990 r. i w ramach radykalnych zmian gospodarczo-społecznych i politycznych, NOT przekształcona została w Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, która będąc dobrowolnym związkiem, skupia w swoich szeregach różnorodne organizacje techniczne.

Takie samo przekształcenie nastąpiło i w naszym regionie. Utworzono Bydgoską Radę Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT (BRFSNT), która uzyskała osobowość prawną dnia 18 czerwca 1991 r. Skupia ona w swoich szeregach 21 Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, w zasadzie z terenu b. województwa bydgoskiego.

Majątkiem BRFSNT administruje Bydgoski Dom Technika Sp. z o.o., powstały 1 lutego 1992 r., który prowadzi działalność gospodarczą, przekazując część zysków na realizację zadań statutowych BRFSNT.

Zgodnie ze statutem, do zadań BRFSNT należy:

1. reprezentowanie wspólnych interesów kadry inżyniersko-technicznej;
2. inicjowanie i wspomaganie współpracy oraz działań międzystowarzyszeniowych;
3. obrona interesów członków zrzeszonych w SNT oraz integrowanie środowiska inżyniersko-technicznego;
4. wpływanie na rozwój nauki, techniki i gospodarki.

W archiwum NOT zdeponowane zostały materiały archiwalne BRFSNT z lat 1991-1997. Są to akta organizacyjne BRFSNT, informacje i sprawozdania z działalności, dokumentacja sprawozdawczo-wyborcza, materiały współpracy z Biurami Parlamentarnymi, a zwłaszcza opinie do projektów ustaw, dokumentacja Bydgoskiego Forum Inżynierów i Techników (I-III) i Olimpiad Wiedzy Technicznej, urządzanych co roku (regulaminy, testy zadań, wyniki ocen, sprawozdania) oraz badań ankietowych na temat działalności BRFSNT i zrzeszonych w niej O/SNT-NOT.

Do archiwum NOT przekazano też prace z kilku konkursów nt.: „Wspomnienia inżynierów i techników” wraz z ich oceną.

ad. 4) W archiwum NOT zgromadzono akta 18 Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych z lat 1945-1997, w ilości 2.704 j.a. Największy zasób posiadają takie stowarzyszenia, jak:

- Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Mechaników Polskich w Bydgoszczy – 539 j.a. (SITMP)
- Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Rolnictwa w Bydgoszczy – 444 j.a. (SITR)
- Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych w Bydgoszczy – 343 j.a. (PZITS)
- Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego w Bydgoszczy – 236 j.a. (SITPrzem.Chem.)
- Polski Związek Inżynierów i Techników Budowlanych w Bydgoszczy – 230 j.a. (PZITB)
- Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Komunikacji w Bydgoszczy – 203 j.a. (SITKom).

Zasób pozostałych bydgoskich SNT zamyka się liczbą od 19 do 158 j.a., z wyjątkiem Bydgoskiego Oddziału Architektów Polskich, który liczy tylko jedną jednostkę zawierającą obszerny maszynopis sprawozdania z działalności za okres 1969-1971 (sygn. 54/1).

Materiały bydgoskich SNT w pełni obrazują działalność stowarzyszeń. Są to protokoły posiedzeń Zarządu, plenarnych zebrań i walnych zgromadzeń, akta sprawozdawczo-

wyborcze, plany i sprawozdania, pełna dokumentacja konferencji i sympozjów oraz działalności szkoleniowej, analizy i oceny pomysłów oraz projektów racjonalizatorskich, dokumentacja obchodów rocznic SNT wraz z archiwalnymi egzemplarzami publikacji wydanych z tej okazji.

Osobliwością tej grupy akt są ozdobne, bogato ilustrowane kroniki znajdujące się w następujących zespołach: Stowarzyszenie Geodetów Polskich Oddział w Bydgoszczy, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego w Bydgoszczy (sygn. 112/80), Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Włókienników Polskich w Bydgoszczy (sygn. 115/47).

Akta SNT, których siedziba mieściła się poza Bydgoszczą, zachowane są fragmentarycznie. Najcenniejsze materiały stanowią zawarte w nich obszernie maszynopisy monografi tych SNT.¹⁵ Materiały archiwalne SNT niejednokrotnie były wykorzystywane do redagowania różnych opracowań, zwłaszcza z okazji obchodzonych jubileuszy i rocznic.¹⁶

ad. 5 i 6) Akta Komitetu Miejskiego NOT w Chojnicach zachowały się z lat 1975–1990 w ilości 15 j.a. Przedstawiają one całokształt działalności Komitetu – od jego powstania do likwidacji. Na podkreślenie zasługuje ciekawy zbiór wycinków prasowych¹⁷ oraz materiały dotyczące obchodów 10-lecia Komitetu¹⁸, które zarazem ukazują rolę tej instytucji w życiu kulturalnym Chojnic.

W przeciwieństwie do Chojnic materiały archiwalne Komitetu Miejskiego NOT w Inowrocławiu są niepełne. Najważniejsze z nich to protokoły posiedzeń Zarządu i Prezydium (1964–1972)¹⁹, sprawozdania z działalności (1968–1969)²⁰, i informacje o pracy kół (1964–1971)²¹. Pozostałe akta dotyczą konferencji i sympozjów organizowanych przez Komitet w latach 1967–1975. Niektóre z tych konferencji miały charakter ogólnopolski, jak np. „Krajowa Konferencja Techniczna (1972) nt. „Problemów komunikacyjnych miast w aspekcie wzrostu motoryzacji i poprawy bezpieczeństwa ruchu na przykładzie Inowrocławia”²².

Komitet Miejski NOT w Inowrocławiu od 1972 r. pracował na zasadzie samofinansowania²³, a od 1991 r. usamodzielniał się. Obecnie działa w Inowrocławiu przy ul. Jacewskiej 164 pod nazwą „Kujawskie Stowarzyszenie Techniczne – NOT”.

ad. 7) W archiwum NOT przechowywane są także akta Międzystowarzyszeniowego Klubu Seniorów przy OW NOT w Bydgoszczy z lat 1968–1997. Obok rocznych sprawozdań z działalności, protokołów posiedzeń Zarządu i plenarnych zebrań, ewidencji członków, informacji o pracy kulturalno-oświatowej i turystycznej, zachowały się aktualizowane kartoteki zmarłych członków oraz zbiór nekrologów z lat 1972–1982.

W archiwum znajdują się także egzemplarze wydawnictw Klubu, m.in.: „X-lecie działalności Klubu Seniorów w Bydgoszczy 1967–1977”, Bydgoszcz 1977, s. 25, „XX-lecie Międzystowarzyszeniowego Klubu Seniorów w Bydgoszczy 1967–1987”, Bydgoszcz 1987, s. 45 oraz cztery numery „Informatora Komisji Seniorów” z lat 1967–1974.²⁴ W późniejszym okresie Klub nie wydawał „Informatora”, a jedynie notki o swojej działalności publikował w „Informatorze OW NOT”, gdzie miał zagwarantowaną specjalną rubrykę pt. „Z życia seniorów”.

Klub, zbierając ankiety członków, zaapelował o napisanie wspomnień. W wyniku realizacji tej akcji powstał zbiór obejmujący 38 obszernych wspomnień i życiorysów polskich inżynierów, który znalazł się w zasobie archiwum bydgoskiego oddziału NOT.

Seniorzy opisali swoje życie od urodzenia do chwili przejścia na emeryturę. Jak obliczył dr Stanisław Siwicki i co odnotował we wstępie do zbioru, 57,8% autorów urodziło się w b. za-

borze rosyjskim i w Rosji, zwłaszcza roczniki 1905–1915. Oni, po zakończeniu II wojny światowej, jako repatrianci przybyli do Bydgoszczy i w mieście nad Brdą włączyli się aktywnie do odbudowy gospodarczej zniszczonego kraju. W ich wspomnieniach zawarte są ciekawe relacje o rewolucji bolszewickiej, o wojnie polsko-rosyjskiej, o życiu społeczno-gospodarczym Polski przedwrześniowej, o walce w konspiracji antyhitlerowskiej i wiele innych faktów, które mogą przedstawiać wartość poznawczą i być przydatne badaczom dziejów XX wieku.

ad. 8) Akta Komitetu Zjazdu Absolwentów Wydziału Mechanicznego Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy stanowią tylko materiał organizacyjny Zjazdu, który odbył się 14 kwietnia 1986 r. z okazji 35-lecia Wydziału Mechanicznego ATR.

Zdeponował je w archiwum NOT inż. Edmund Matuszewski, absolwent tego Wydziału i jeden ze współorganizatorów obchodów. Na Zjeździe E. Matuszewski wygłosił okolicznościowy referat, którego maszynopis przekazał do akt Komitetu.

ad. 9) Wojewódzki Klub Techniki i Racjonalizacji w Bydgoszczy swój początek bierze z Komisji Poradnictwa Techniczno-Ekonomicznego, która działała przy OW NOT, służąc zakładom pracy instruktążem w zakresie racjonalizacji i wynalazczości. W styczniu 1974 r. Komisję przekształcono w WKTiR, który istnieje do dnia dzisiejszego.

Jak wynika ze statutu, głównym zadaniem WKTiR była działalność na rzecz wynalazczości pracowniczej, ukierunkowania rozwoju produkcji rynkowej, poprawy jakości wyrobów oraz efektywności gospodarowania materiałami, energią i robocizną.

WKTiR realizował zadania poprzez działalność inspiracyjno-organizacyjną. Urządzał szereg konkursów, konferencji, narad, wystaw, spotkań laureatów współzawodnictwa, a nawet bale racjonalizatorów i wynalazców. Co roku miała miejsce szeroko reklamowana akcja „Październik miesiącem wynalazców i racjonalizatorów” – impreza, do której włączały się nie tylko zakłady pracy, ale także radio i prasa. WKTiR dużą wagę przywiązywał do rozpowszechniania projektów wynalazczych, organizując okolicznościowe narady w zakładach. Szkolił też pracowników służb wynalazczości oraz zabezpieczał pomoc wynalazcom poprzez udzielanie porad prawnych i ekonomicznych. Z tej wielokierunkowej działalności WKTiR w Bydgoszczy zachowała się bogata i pełna dokumentacja z lat 1973–1995, licząca 288 j.a. Akta uzupełnia znajdujący się w archiwum NOT, wydawany przez WKTiR, biuletyn informacyjny pt. „Efekt”, w którym publikowano informacje na temat ważnych i ciekawszych inicjatyw Klubu, interpretacje przepisów ówczesnego prawa wynalazczego, notki o najnowszych patentach oraz szkice sylwetek zasłużonych racjonalizatorów i wynalazców.

W artykule starałam się scharakteryzować akta znajdujące się w bydgoskim archiwum NOT, które stanowią bazę źródłową do badań dziejów ruchu stowarzyszeniowego naszego regionu. Na przestrzeni minionego okresu podejmowano liczne inicjatywy związane z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych, postępowaniem naukowo-technicznym i technologicznym, współdziałając z przemysłem, rolnictwem, budownictwem i innymi dziedzinami gospodarki. Nieocenione były dokonania kadry inżynierskiej, która nie szczędziła swojej wiedzy, trudu i umiejętności działania.

Nasuwa się wniosek, że słusznie ocenił ich działalność w swoim referacie Kazimierz Wawrzyniak – Sekretarz Generalny NOT FSNT na Sesji Jubileuszowej Rady Krajowej FSNT NOT – 13 grudnia 1995 r., mówiąc: „Wskazując na wiele słabości i błędów zarówno inżynierów jak i ich społecznych organizacji, stwierdzono, że środowisko techniczne w swojej olbrzymiej większości, w okresie odbudowy kraju po zniszczeniach II wojny świato-

wej, z honorem i sumiennnością wykonało swój patriotyczny obowiązek, a w późniejszym okresie włożyło wiele wysiłku, dążąc do najbardziej racjonalnego spożytkowania swoich możliwości twórczych”.

Przypisy

- 1 A. Perlińska, *Stowarzyszenie Techników Polskich w Bydgoszczy 1921–1939*, [w:] „Kronika Bydgoska”, t. XVIII, Bydgoszcz 1997, s. 222–235.
- 2 Archiwum NOT Bydgoszcz, Protokoły wizytacji archiwum NOT w Bydgoszczy.
- 3 „Pomorskie Wiadomości Techniczne” – Komitet Redakcyjny: inż. St. Lechowski, członkowie: inż. inż.: I. Banaszak, G. Bernaczek, J. Chołodziński, J. Czajkowski, J. Dziembowski, A. Hermel, W. Horoszkiewicz, B. Klimczak, S. Lechowski, R. Liniewicz, P. Lisiecki, T. Muszyński, K. Orlicz, St. Ostrowski, M. Piskorski, W. Podworski, E. Tubielewicz, St. Tychoniewicz, J. Tymowski, J. Wyżnikiewicz, St. Zawadzki. Redaktor: Józef Mieczysław Zieliński. Wydawca: STP w Bydgoszczy, Gimnazjalna 2.
- 4 E. Tubielewicz, *Nowa stacja pomp wodociągowych w Bydgoszczy*, [w:] „Wiadomości Techniczne”, 1938, nr 1, s. 2–5; 1938, nr 2, s. 17–19.
- 5 St. Tychoniewicz, *Rys historyczny dróg wodnych węzła bydgoskiego i rzut oka na ich utrzymanie*, [w:] „Wiadomości Techniczne”, 1938, nr 2, s. 5–10 i 20–22.
- 6 P. Lisiecki, *Bydgoszcz i jej naturalny rozwój*, [w:] „Wiadomości Techniczne”, 1938, nr 2, s. 12–13.
- 7 Cz. Sadowski, *Urządzenia elektryczne w lotnictwie*, [w:] „Wiadomości Techniczne”, 1938, nr 3, s. 33–41.
- 8 J. Chołodziński, *Pale żelazobetonowe systemu Franki*, [w:] „Wiadomości Techniczne”, 1938, nr 9 i 10, s. 119–123.
- 9 „Pomorskie Wiadomości Techniczne”, Bydgoszcz, 1938, nr 7 i 8, s. 2.
- 10 Działy następujące sekcje: I Planowania gospodarczego; II Podstawowych urządzeń gospodarczych; III Osiedli i budownictwa; IV Podstawowych surowców i tworzyw; V Przemysłów konstrukcyjno-obróbkowych; VI Przemysłów chemicznych i pokrewnych; VII Przemysłów konsumpcyjnych i rolnictwa; VIII Zagadnień różnych (referaty indywidualne).
- 11 Drukowane sprawozdania NOT w Bydgoszczy: *Sprawozdanie z działalności Naczelnej Organizacji Technicznej Oddział Wojewódzki w Bydgoszczy 1966–1969*, Bydgoszcz 1969, s. 116; *ibidem*, 1969–1972, Bydgoszcz 1972, s. 157; *ibidem*, 1972–1976, Bydgoszcz 1976, s. 129; *Sprawozdanie z działalności Rady Wojewódzkiej Naczelnej Organizacji Technicznej w Bydgoszczy za kadencję 1976–1982*, Bydgoszcz 1983, s. 99; *Sprawozdanie z działalności za rok 1976*, Bydgoszcz 1977, s. 96; *Sprawozdanie z działalności za rok 1977*, Bydgoszcz 1978, s. 95; *Sprawozdanie z działalności w roku 1978*, Bydgoszcz 1979, s. 104; *Sprawozdanie z działalności Rady Wojewódzkiej Naczelnej Organizacji Technicznej w Bydgoszczy za rok 1984*, Bydgoszcz 1985, s. 95; *Sprawozdanie z działalności w latach 1983–1985*; Bydgoszcz 1985, s. 142.
- 12 Archiwum NOT Bydgoszcz, akta własne, sygn. 8/72.
- 13 *ibidem*, sygn. 136/61 i 136/63.
- 14 *ibidem*, sygn. 100/60 i 100/61 – *10-letnia działalność Zespołu Usług Technicznych w Bydgoszczy 1971–1980*, Bydgoszcz 1981, s. 46 i 7 tabel; *Działalność Zespołu Usług Technicznych w Bydgoszczy w latach 1971–1986*, Bydgoszcz 1986, s. 45.
- 15 Archiwum NOT Bydgoszcz, Akta stowarzyszeń, sygn. 58/4, 59/1, 60/1.
- 16 J. Bartowski, *Monografia Bydgoskiego Oddziału SITLiD 1951–1995*, Bydgoszcz 1995, s. 77.
- 17 Archiwum NOT Bydgoszcz, Akta Komitetu NOT Chojnice, sygn. 161/15.
- 18 *ibidem*, sygn. 161/13.
- 19 Archiwum NOT Bydgoszcz, Akta Komitetu NOT Inowrocław, sygn. 138/3.
- 20 *ibidem*, sygn. 138/7 i 138/8.
- 21 *ibidem*, sygn. 138/15–138/21.
- 22 Archiwum NOT Bydgoszcz, akta własne, sygn. 118/375.
- 23 *ibidem*, sygn. 138/65 i 138/66.
- 24 *ibidem*, „Informator Komisji Seniorów w Bydgoszczy” nr: 1/67, 2/70, 3/71 i 4/74.